

Karesioğulları Balıkesir Bergama

– Mustafa ESER · 04 Kasım 2025

Selçukluların etkisinde kalmış Beyliklerden sonra, Selçuklu sanatına yeni anlayışlar ekleyerek farklı üslûpların doğmasında önemli bir yeri olan Batı Anadolu Beylikleri üzerinde durulması uygun olacaktır. Kuzeyden başlanacak olunursa ilk beyliğimiz, yapım etkinlikleri hakkında çok sınırlı bilgilerimiz olan kısa ömürlü Karasioğulları'dır. (1303-45) Başkenti Balıkesir olan ve kökeninin Danişmendli Beyliği'ne (1071-1178) dayandığı anlaşılan Karasi Beyliği, Selçuklu Sultanı II. Mes'ud zamanında (1284-96/1302-10) uç beyi olarak antik Mysia bölgesine atanan Karasi Bey yönetimindeki Türk güçlerinin, bölgenin önemli merkezlerini ele geçirerek bağımsızlıklarını ilân etmesiyle kurulmuştur. Danişmendli Beyliği ortadan kalktıktan sonra Bizans sınırında uçbeyi olmuşlardır. Beyliğin kurucusu Karasi Bey Balıkesir ve Bergama fatihidir. Bu dönemden başlayarak Beyliğin başkenti Balıkesir olmuştur. Kısa sürede güçlenen Karasi Beyliği, Bizans Devleti ile Marmara Denizi'nin güneybatı kıyısından Edremit Körfezi'ne kadar uzanan bölgede egemen olmuş ve Çanakkale Boğazı'nın Asya kıyısını denetimi altında tutmuştur. Beyliğin önemli bir kara ve deniz gücüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Şahabeddin el-Ömerî, şehirleri, kaleleri, askerleri Orhan İli'ninkinden fazla olan bu memleketin sahibinin (Karasioğlu Demirhan Bey) sayılmayacak kadar çok kudret ve nimete mâlik olduğunu, Yahşi Bey'in de on beş kadar şehri ve kalesi bulunduğunu yazmaktadır. Balıkesir Ovası'na ve batısını çevreleyen tepelerin eteklerine doğru uzanan kentin çok kısa bir zamanda geliştiği anlaşılmaktadır. 1333 yılında, Demirhan Bey zamanında Balıkesir'i ziyaret eden ve Ahi Sinan Zaviyesi'nde kalan ünlü seyyah İbn Battuta, kalabalık nüfusu, zengin ve renkli çarşıları olan bir kent olduğundan söz eder.

Beyliğin başkenti olan Balıkesir'de ve Bergama'da günümüze hiçbir Karasioğlu Beyliği eseri gelmemiş olması düşündürücüdür. Balıkesir'in Edremit ilçesindeki Hekimzade Mevlana Yusuf Sinan/ Kurşunlu Camisi'nin haziresindeki mermer mezar taşındaki kitabeyi dikkate alan Balcıoğlu, 1300-01 tarihinde ulemadan Yusuf Sinan tarafından yaptırılmış olduğunu öne sürmektedir. Bu döneme ait olduğu bilinen ancak günümüze gelememiş iki yapı, 1333 yılında Balıkesir'i ziyaret eden İbn Battuta'nın Seyahatnâmesi'nde sözü edilen Ahi Sinan Zaviyesi ile Okuf köyü (Balıkesir) Umur Bey Zaviyesi'dir. Tümüyle yenilenmiş olan Karasi Bey Türbesi'nin, Karasi Bey tarafından yaptırıldığı öne sürülmektedir. Günümüzde çok harap bir durumda olmakla birlikte Eski Manyas'ta, T planlı imareti, camisi, türbesi ve hamamıyla bir yapı topluluğu bulunmaktadır.

BALIKESİR

Sınırlı arkeolojik araştırmalardan, bölgenin tarih öncesi devirlerden beri meskûn olduğu anlaşılmaktadır. Balıkesir'in kuruluş tarihi ise kesin olarak bilinmemektedir.

Malazgirt Zaferi'nden sonra Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın emrindeki Türk akıncıları sahillere kadar Anadolu'yu yer yer fethettikleri sırada Balıkesir de Türkler'in eline geçti. Ancak I. Haçlı Seferi'nden

(1096-1099) sonra tekrar Bizans tarafından alındı. Bu arada bölgeye Türk akınları devam ediyordu. Şehir ve civarı tahminen 1300 yıllarına doğru kesin olarak Türk hâkimiyetine girdi. Diğer taraftan XI. yüzyılda kurulmuş bulunan Anadolu Selçuklu Devleti çökmeye yüz tuttuğu sıralarda bu devletin hizmetinde olan Dânişmend ailesinden Kalem Bey ile oğlu Karesi Bey Bizans sınırında uç beyi idiler. Bunlar diğer uç beyleri gibi Batı Anadolu'yu fethetmişlerdi. Kalem Bey ile oğlu Karesi Bey Mysia kıtasında Balıkesir'i kendilerine merkez yaptılar. İbn Battûta'ya göre şehir Karesi Bey tarafından kurulmuştur. 1330'lu yıllarda Osmanlılar tarafından ilhak edilen Balıkesir'in Rumeli'nin Türkleşmesinde de önemli rolü olmuştur. Fetret devrinde Çelebi Mehmed tarafından ele geçirilen şehir Karesi sancağının merkezi yapıldı ve bu durum yüz yıllarca devam etti.

Balıkesir aynı zamanda medreselerinin çokluğu ile de tanınmıştır. Bunların belli başlıları şunlardır: Ali Şuûrî Medresesi, Orta Medrese, Keşkek Medresesi, Eskicami Medresesi, İç İlli Medresesi, Alaybey Medresesi, Hacı Ali Medresesi, Mevlevîhâne Medresesi, Alankuyu Medresesi, Hacı Yahyâ Medresesi, Hacı Kaya Medresesi, Bostan Çavuş Medresesi, Sâkîzâde Medresesi, Hoca Kuyu Medresesi, İncioğlu Medresesi, İğneci Medresesi ve Dârülhadis Medresesi.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1990 istatistiklerine göre Balıkesir il ve ilçe merkezlerinde 243, kasaba ve köylerinde 1178 olmak üzere toplam 1421 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı ise yetmiş altıdır.

Balıkesir'de bilinen en eski tarihî yapı, Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan fakat halk arasında Eskicami diye anılan Yıldırım Camii'dir. Dinkçiler mahallesindeki Tahtalı Camii de 1452 yılından kalma en eski yapılarıdır. Şehrin en büyük camii ise inşası 1460'ta biten Zağanos Mehmed Paşa Camii'dir.

Diğer camiler şunlardır: Kasaplar Camii, Martlı Camii, Hacı Ali Camii, Yeşilli Camii, Emin Ağa Camii, Karaoğlan Camii, Yoğurtçu Camii, Kırımlılar Camii, Alaca Mescid, Şeyh Lutfullah Camii, Hoca Sinan Camii, İbrâhim Bey Camii, Okçukara Camii, Hamidiye Camii, Hacı Câfer Camii, Kaya Bey Camii, Mecidiye Camii, Hacı İshak Camii, Vicdaniye Camii, Dinkçiler Camii, Hacı Ömer Camii ve Kavuklu Camii. Karesi Bey Türbesi, Karesi Beyliği'nin kurucusu Karesi Bey ile oğullarına aittir.

Şehirde tarihî hamamlar, şadırvanlar ve çeşmelerin bir kısmı ile şehrin her tarafından görülebilen Saat Kulesi hâlâ ayakta. Ticarî hayatın gelişmiş olmasından dolayı şehirde birçok han da bulunmaktaydı. Bunların en meşhurları İlyas Paşa ve Hasan Paşa hanlarıydı. İlyas Paşa Hanı fevkanî olup yetmiş iki odalı idi. Bunlardan başka Hadım Mahmud Ağa Hanı, Hüseyin Paşa Hanı, Esseyyid Mustafa Çelebi Hanı ve Hacı Halil Hanı da önemli hanlar arasındadır. MÜCTEBA İLGÜREL

BERGAMA

Ege bölgesinde, Bakırçay'ın geçtiği ovanın kuzey kenarında, 300 m. yükseklikteki bir tepenin eteklerinde yer alır. Eskiçağ'da muhteşem âbideleriyle büyük bir şehir ve aynı adı taşıyan krallığın merkezi olmasının yanı sıra Ortaçağ'ın önemli stratejik mevki, Karesioğulları'nın merkezi ve nihayet kalabalık bir Osmanlı şehri olmasıyla da dikkati çeker.

Kesin olarak kuruluş tarihi bilinmeyen Bergama'nın hakkında söylenen efsanelerden çok eski bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmakta, yapılan arkeolojik kazılarla da milâttan önce VII. yüzyıla ait surları

ortaya çıkarılmış bulunmaktadır.

1302'de Bizanslılar tarafından terkedilen şehir bundan az sonra bu bölgede faaliyet gösteren Karesioğulları'nın eline geçti. Karesi Bey'in ölümü ile Karesi Beyliği Balıkesir ve Bergama olmak üzere ikiye ayrıldığında şehir ve yöresi Yahşi Han'ın idaresinde kaldı; hatta buraya Yahşi-ili dahi dendi. Yahşi Han'ın ölümünün ardından, muhtemelen 1341'den hemen sonra Bergama Osmanlılar tarafından alındı. Eski zamanlarda kale içinde müstahkem bir yer olan Bergama, Türkler'in eline geçtiğinde de bu fizikî özelliğini korudu, hatta yeniden canlılık kazandı ve bir Türk-İslâm şehri halinde gelişti. 1520-1530 tarihlerinde şehirde bir başhâne, bozahâne ve mum imalâthanesi bulunuyor, büyük kısmının gelirleri çeşitli vakıflara ait en az 350 dükkân, bir bedesten, en az üç han, dört hamam ve bir kervansaray yer alıyordu. XIV yüzyılda Umur Bey ve Hatip Paşa adlı medreseler de mevcuttu. XV. yüzyılın ilk yarısında yapıldığı tahmin edilen ve bugün mevcut olmayan Umur Bey Medresesi geniş vakıflara sahipti ve vakfa gelir getiren 107 dükkânı vardı.

XVII. yüzyılda gelişmesini sürdürdüğü anlaşılan Bergama, Cihannümâ'ya göre büyük bir kaleye sahip olup kalenin eteklerinde sağa ve sola doğru genişlemiş bir şehirdi; birçok cami ve mescid ile han ve hamamı vardı.

XVIII. yüzyılda, bu yörenin voyvodalığına getirilen Araboğulları'nın merkezi oldu. Bu yüzyılda yeni birtakım imar hareketleri gerçekleştirildi. İbrâhim Ağa Medresesi, kütüphane, Mescidaltı Mescidi, Çınarlı Hamam, altı kubbeli bedesten inşa ve tamir edildi, şehre su sağlandı; böylece yeni bir canlanma dönemi meydana geldi.

Hekim Galinos gibi Eskiçağ'ların çok tanınmış bir şahsiyetinin, Bergamalı Yûsuf, Kafıyeci Mehmed Muhiddin, şair Sarı Kemal, Bergamalı Kadri Efendi, Bergamalı İbrâhim, Bergamalı Cevdet gibi Osmanlı ilim ve kültür adamlarının yetiştiği Bergama'da Antikçağ'ların muhteşem âbidelerinin (akropol, Athena kitaplığı, saraylar, suyolları) yanı sıra birçok Türk-İslâm eseri de yer almaktadır.

Bugüne ulaşabilen Türk dönemine ait eserlerin en önemlileri, I. Bayezid tarafından yaptırılan Ulucami (1388-1399), Kurşunlu Camii (1435), XV. yüzyılda inşa edildikleri sanılan İncirli, Parmaklı, Lonca, Hoca Sinan, Lâleli adlı mescidler, Taşhan (1432), XVI. yüzyıl yapılarından Hacı Hakim (1508-1509), Ansarlı (1543), Şadırvanlı (1550) camileri, Harputlu (1809), Yenicami (1813-1814), Hatuniye Camii (1875), Selimiye Camii (1890-1891) sayılabilir. Ayrıca sadece minaresi kalan ve Karesioğulları dönemine ait olduğu tahmin edilen Selçuklu Mescidi de belirtilmelidir. FERİDUN EMECEN